

Частка Узагальнення

7 клас

Стрембицька Л.А.

Частка як службова частина мови

Лексичне значення	Морфологічні ознаки	Роль у мові	Синтаксична роль
Не має	Незмінне слово	Утворює окремі слова, граматичні форми; надає реченню або словам певного відтінку	Самостійно не виступає членом речення

Розряди часток

Назва розряду	Роль у мові	Приклади
Формотворчі	утворюють форми умовного та наказового способів дієслів, зворотні дієслова	би (б) хай, нехай -ся (-сь)
Словотворчі	утворюють нові слова: <i>будь-</i> , <i>-небудь</i> , <i>казна-</i> , <i>хтозна-</i> , <i>бозна-</i> , <i>аби-</i> , <i>де-</i> , <i>-сь</i> , <i>чи-</i> , <i>що-</i> , <i>як-</i> , <i>чим-</i>	будь-як, абищо, колись, щодня, якраз, чимало, чимшвидше
Заперечні	виражають заперечення	не, ні, ані
Модальні	підсилюють або виділяють окремі слова в реченні (підсилювально-видільні)	навіть, тільки, хоч, хоча б, лише (лиш), аж, же (ж), таки, уже, собі, ще, всето, ото, це, оце, ось, осьде, он, онде, ген, авжеж, аякже, атож, ага, еге, еге ж, гаразд,

Види модальних часток

Питальні	чи, хіба, невже.
Стверджувальні	так, еге, егеж, атож, аякже, авжеж.
Підсилювальні	як, що за, та, що то за, і, й, а, о, ой, ще.
Вказівні	ось, от, це, оце, то, ото, он, ген, онде.
Означальні	саме, якраз, справді, точно, власне, рівно.
Видільні	навіть, тільки, лише, лиш, лишень, хоч, хоча б, аж, же, ж, таки, уже, собі, все ж.
Спонукальні	годі, бодай, давай, ну, бо, но.
Кількісні	майже, приблизно, мало не, трохи не, чи не, ледве не.
Власне модальні	мов, мовляв, чи, наче, ніби, мовби, мабуть, навряд, навряд чи, ледве чи, ба, ой, ну й.

❖ *Випишіть частки, які зустрічаються в тексті, визначте їх розряд за будовою.*

- 1) Тільки там, де впаде каскадами, росте й цвіте смарагдами, зросте в теплі і в холоді, цей діамант у золоті, авжеж усі його ми знаємо і край ним величаємо.
- 2) Без нього не сплететься жоден вінок.
- 3) Лист зелений не пропав, а під снігом задрімав, щоб у синю сукенчину одягнуть весняну днину.
- 4) Цвіте синьо, лист зелений, квітник прикрашає, хоч мороз усе побив — його не займає. (Нар. творчість).

❖ Дослідження-конструювання

➤ *Скласти речення з кожною часткою, наведеною в дужках*

1. Мій товариш задумався (навіть, тільки, ось, хіба).
2. Однокласник заперечив (невже, саме, не, авжеж).
3. Навчальні досягнення учнів покращилися (-таки, чи, справді, нехай).

❖ *Прочитати, придумати заголовок. Пояснити значення використаних часток.*

...так зроду — віку й існував тісний взаємозв'язок: батьки намагалися передати в спадок своїм дітям ... тільки варті уваги навички до праці, а й залишити добру пам'ять про самих себе. Діти ... мали за обов'язок дотримуватися й далі розвивати родовідні звичаї.

... .. могло трапитися, що вироблені протягом сторіч звичаї, на яких виховувалося . одне покоління, могли так швидко підмінитися масовою бездуховністю. Мусимо.... зізнатися, що багато завинили й ми самі. Десь ... недовчили своїх дітей, у чомусь прогавили, не стали на захист своїх духовних цінностей. При нас ... цуралися діти пісні й рідної мови. Але ж загальновідомо, хто злегковажив ... найбільшою святістю — одцурався своєї мови, своїх традицій, той врешті — решт знехтує й синівським обов'язком перед батьками.

Довідка: ось, не, ж, як же, не, таки, же, справді, бодай.

Омонімія

Частки	Інші частини мови
Як гарно навкруги!	Роса зійде, як сонце вийде. (сполучник) Не знаю, як тебе просити. (прислівник)
Чи любиш ти читати?	І подія щось читає чи милоє. (сполучник)
Тиша – це сон природи.	Це було дуже давно. (зійменник)
Розкажу і тобі.	Люблю місяць і зорі. (сполучник)
Хоч трохи відпочину.	Прийшов, хоч і запізно. (сполучник)
Це просто непорозуміння.	Це робиться просто. (прислівник)
Точно такий подарунок.	Відстань визначено точно. (прислівник)

Правопис часток

Разом пишуться:

1) частки **аби-**, **де-**, **чи-**, **що-**, **як-**, **-ся (-сь)** у складі будь-якої частини мови; *абиколи, абихто, деякі, декуди, чимало, щодня, якнайбільше, колись, будуватися(сь), кудись.*

Якщо між часткою і займенником є прийменник, то всі слова пишуться **окремо**: *аби з ким, де на якому, ні з якими;*

2) частки **би (б)**, **же (ж)**, то у складі інших часток і сполучників: *немовбито, тобто, якби, мовби, авжеж.*

Окремо пишуться:

1) усі частки, які творять форми слів або надають їм різних смислових, модальних та емоційно-експресивних відтінків:

а) частки **хай**, **нехай**, за допомогою яких творяться форми наказового способу дієслів: *нехай заспіває, хай не розбудить*;

б) частка **би** (**б**), за допомогою якої утворюється форма умовного способу дієслів: *спочив би, прийшла б*;

в) частка **же** (**ж**), яка відіграє підсилювано-видільну роль: *знайшов же*;

г) частки **то**, **це**, які у складі речення мають значення вказівності: *Мова й історія -тож єдине ціле, один кровообіг, тож і відроджувати їх маємо одночасно*.

2) частка **що** у сполученнях *дарма що, тільки що, хіба що, що ж до*.

3) частка **то** в експресивних сполучниках *що то за, що то, чи то*, які виконують функції підсилювальних часток.

Через дефіс пишуться:

1) частки **бо, но, то, от, таки**, коли вони підкреслюють значення окремого слова: *пиши-бо, якимсь-то, як-то, дістав-таки*.

Примітки: 1. Якщо між часткою та словом, до якого вона приєднується, стоїть інша частка, всі три слова пишуться окремо: *хто б то, скільки ж то*.

2. Якщо частка **таки** стоїть перед словом, до якого відноситься, вона пишеться окремо: *таки намалював, таки зрозумів*;

2) частки **будь-, небудь-, казна-, хтозна, бозна-** у складі займенників та прислівників: *будь-хто, який-небудь, казна-який, хтозна-скільки*.

❖ *Запишіть слова разом, окремо або через дефіс; поясніть їх правопис.*

Коли(б)то, будь(що), (ні)скільки, казна(з)яким, (будь) коли, (аби) коли, так(то), (що)правда, тому(таки), (де)хто, (що)ночі, тільки(що), (як)найсерйозніше, тому(то), наче(б)то, куди(небудь), все(ж)таки, де(в) кого, (от)вискочить, (що)хвилини, (аби)куди, (все)таки, дарма(що), (таки)вивчив, (що)до, (будь)як, поки(що), де(в)чому, як(небудь), коли(сь), (де)інде, казна(як), як(найкраще), (де)далі, (аби)то, (аби) тільки, як(таки), де(на)чому.

❖ *Перепишіть речення, розкриваючи дужки, поясніть
правопис часток.*

Вартість продукції лікаря визначити неможливо. Правда, людина не має ціни. В тому розумінні, що вища за (будь)яку ціну (*Баж.*). 5. У кожного з нас є свій берег, на якому ми народилися і вирости, куди завжди в по-думках тягнемося своїм серцем, де(б) ми не бували. 6. Твердохліб сидить біля хати розхристаний і вслухається в перегук и ночі. Та й гарно(ж) як! Дожив (таки) до жнив (*З те. І. Цюпи*). 7. Усе життя наше пов'язане з мовою. Завжди ми шукаємо (най)точнішого для думок або почуттів слова (*З газ.*). 8. Місто, премісто, прамісто моє! Стійбище людське з асфальту й бетону, Як там не буде, а все(таки) є Той силует у вікні золотому! (*Кост.*). 9. Не секрет, спорптакн) потребує прямої реклами (*З газ.*). 10.0, як(би) то листя, листя не жовтіло, Як(би)то серце вічно зеленіло (*Сос*). 11. Отакий (то) наш отаман, орел сизокрилий (*Шевч.*).

Правопис частки "не" з різними частинами мови

Частина мови	Пишеться разом	Пишеться окремо
Іменник, прикметник, прислівник	якщо слово без не не вживається: ненависть, нероба, недбалий, негайно	якщо в реченні є протиставлення, заперечення: не зрада, а вірність; не слабкий, а сильний; не рідко, а густо
	якщо до слова з не можна дібрати синонім без не: недруг (ворог), нещирий (фальшивий), небагато (мало)	якщо не стосується присудка: Це озеро не глибоке (не є глибоке). Узимку тут не холодно (не є холодно).

до префікса недо:
недооцінка, недовчений

якщо прикметник з не має при
собі пояснювальні слова
(займенники чи прислівники):
Аж ніяк не потрібні слова.
Зовсім не цікава презентація.

Дієслово та
Дієприслів-
ник
(форма
дієслова)

якщо слово без не не
вживається:
ненавидіти,
нестямившись

якщо не входить до пре-
фікса недо-:
недочувати,
недовиконавши

у решті випадків:
не знати, не купивши

Написання деяких дієслів з "не" залежить від лек-
сичного значення:

нездужати (хворіти) — не здужати (не змогти),
неславити (ганьбити) — не славити (не прославляти),
недоїдати (жити впроголодь) — не доїдати (залишати
частину їжі).

Треба розрізняти прислівник немає (нема) від дієслова
не має: У нього немає вибору — Він не має вибору.

Дієприкметник
(форма дієслова)

якщо дієприкметник
виступає означенням і
не має залежних слів:
Червоніли незірвані
яблука.

якщо є
протиставлення:
Червоніли не зірвані, а
опалі яблука.

якщо дієприкметник
виступає присудком:
Яблука не зірвані.

якщо дієприкметник
має залежні слова:
Червоніли не зірвані
ще яблука.

Правопис "ні" разом

Правила	Приклади
у заперечних займенниках і прислівниках	ніхто, ніякий, ніде, нікуди, ніяк
якщо слово без ні не вживається	нікчемний, нічліг

Правопис "ні" окремо

Правила	Приклади
якщо вживається для заперечення наявності предмета чи ознаки, а також в стійких словосполученнях без дієслова-присудка	ні краплини; ні се ні те; ні на макове зерно; ні так ні сяк
якщо виступає повторювальним сполучником із заперечним єднальним значенням	Не люблять кайданів ні слово, ні ідея (М.Рильський)
із займенниками та прислівниками, від яких відокремлюється прийменником	ні в кого, ні при чому, ні в скількох

Домашнє завдання

Виконати тестування за посиланням

<https://naurok.com.ua/test/join?gamecode=7612339>